

Секція VI.
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

МІСЦЕ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ
ЗЛОЧИННІСТЮ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Марисюк К. Б.,
*доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінального права і процесу
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Термін «політика» вживається у науковій літературі у різноманітних значеннях: етичному, субстанційному, конституційному, діяльнісному та ін. [1]

Деякі вчені не розрізняють ці значення і включають діяльнісні, інституційні та інші засади у ознаки політики, стверджуючи, що «політика містить у собі динамічний елемент (виступає як політична діяльність, сукупність раціональних діянь, спрямованих на задоволення політичних потреб та інтересів соціальних суб'єктів) та інституційний елемент (відносини, сукупність теорій, ідей, поглядів, концепцій, точок зору, які мають політичний характер)» [2, с. 15].

О. Малько та К. Шундіков стверджують, що «політика – це сфера діяльності, пов'язана з реалізацією потреб та інтересів різних груп населення, стрижнем якої є завоювання, утримання і використання державної влади» [3, с. 197].

Видів державної політики є надзвичайно багато. Можна виділити, наприклад, соціальну, культурну, економічну, національну та інші види державної політики. Правова політика також є частиною та видом державної політики.

Поняття «правова політика» не має уніфікованого розуміння у науковій літературі і, за вірним твердженням Ю. Шемшученка, «знахо-

диться на рівні *de lege ferenda*. Проблемним залишається саме поняття правової політики, її зміст, місце у системі інших видів політики тощо» [4, с. 38].

Є. Левченкова вважає, що під правовою політикою потрібно розуміти «управління суспільством за допомогою права в рамках встановлених правом процедур» [5, с. 12].

О. Малько та К. Шундіков стверджують, що «правова політика – це науково обґрунтована, послідовна і системна діяльність уповноважених суб'єктів (в першу чергу держаних та муніципальних органів влади) зі створення ефективного механізму правового регулювання, з цивілізованого використання юридичних засобів у досягненні таких цілей, як найбільш повне забезпечення прав і свобод людини та громадянина, укріплення дисципліни, законності і правопорядку, формування правової державності і високого рівня правової культури, правового життя суспільства і особи» [3, с. 197].

Л. Удовика вважає, що «сучасна правова політика – це організаторська, регуляторна та контрольна діяльність, яка має державновладний характер і спрямована на створення ефективно діючого механізму правового регулювання суспільних відносин, найбільш повне забезпечення прав і свобод людини та громадянина, зміцнення дисципліни, законності, правопорядку, формулювання правової свідомості та правової культури населення, тощо» [6, с. 66].

Правова політика, в ідеалі, об'єктивно обумовлена волею народу (громадянського суспільства) і суб'єктивно опосередковується його повноважним представником – державою. Це зумовлене тим, що переважна частина внутрішньої й зовнішньої політики держави регулюється за допомогою права і його норм, втілюється у законодавчі форми і спирається на міжнародно-правові принципи [2, с. 96].

Центральним завданням правової політики можна вважати правове забезпечення всього спектру соціальних реформ, стабільності і правопорядку в державі, або, на думку Є. Левченкової, «встановлення загальнозначимих правил поведінки, які в сукупності складають правову систему сучасності; забезпечення реалізації цієї системи; вирішення за допомогою права спірних ситуацій та притягнення до відповідальності за порушення норм права» [5, с. 12].

Серед різновидів правової політики можна, на думку Ю. Розенфельд, виділити нормотворчу, судову, кримінальну, слідчу, наглядову, правоохоронну, цивілістичну та ін. [2, с. 99]

Подібною думки дотримується й О. Минькович-Слободяник, яка вважає, що правова політика виникає і діє у сфері права і залежно від

галузей права вона може бути кримінальною, адміністративною, конституційною, екологічною, трудовою, банківською і т.д. [7, с. 21]

З наведеного вище переліку окремо потрібно виділити так звану кримінальну політику, яку ще у науці називають політикою у сфері боротьби зі злочинністю.

У науці найбільш традиційно протягом багатьох років використовувалось поняття «кримінальна політика». На сьогодні ж доволі поширеною є думка, згідно з якою термін «кримінальна політика» є не надто коректним у буквальному тлумаченні. Зокрема, В. Номоконов зазначає, що він буквально означає злочинну, кримінальну політику [8, с. 29]. Саме тому зараз все більшої популярності набуває термін «політика у сфері боротьби зі злочинністю».

Що ж прийнято розуміти під поняттям кримінальної політики (політика у сфері боротьби зі злочинністю) і які структурні елементи їй притаманні?

На сьогодні фактично сформувались три підходи до цього питання.

Першу групу складають погляди науковців, які включають до сфери кримінальної політики всі заходи кримінально-правового, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого та криминологічного характеру з впливу на винного. Наприклад, І. Александрова пропонує під кримінальною політикою розуміти соціальний фактор організації кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства з однієї сторони і цілеспрямовану діяльність відповідних суб'єктів кримінальної політики, побудовану на науково-обґрунтованих правових рішеннях по боротьбі зі злочинністю з іншої сторони [9, с. 22–23]. Такого роду підхід можна вважати доволі логічним та аргументованим. За об'ємом правовідносин, які включаються представниками цієї групи до кола правового регулювання, останній умовно можна назвати «широким підходом».

Дві інші групи умовно можна назвати «вузьким підходом». Обом їм притаманне виключення зі сфери кримінальної політики кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих правовідносин. Відмінність же між ними полягає у тому, чи потрібно включати до неї питання попередження злочинності, чи ні.

З цього приводу, наприклад, М. Ковальов пише, що кримінальна політика за своїм змістом є значно ширшою за кримінальне право, оскільки вона визначає не лише кримінально-правові методи і засоби боротьби зі злочинністю, але й покликана вирішувати проблеми, пов'язані з профілактикою правопорушень, оскільки науці і практиці притаманним є профілактичний напрямок у боротьбі зі злочинністю,

а він передбачає не лише правові, але й соціальні, організаційні, ідеологічні та інші заходи [10, с. 70].

Представники другої групи, наприклад, М. Загородніков, М. Беляєв, В. Комісаров, А. Наумов твердять, що предметом кримінально-правової політики можуть виступати лише питання, пов'язані з найкращою організацією кримінальної репресії, натомість проблеми попередження злочинів є предметом вивчення інших наук.

М. Беляєв вважав, що кримінальна політика являє собою напрям діяльності законодавчих і правозастосовчих органів та організацій з вироблення загальних положень кримінального законодавства, встановлення кола злочинних діянь і системи покарань, розроблення санкцій у конкретних складах злочинів і обрання справедливих та доцільних заходів впливу до осіб, визнаних винними у вчиненні злочинів [11, с. 23].

На думку В. Комісарова, кримінальна політика – це частина внутрішньої політики держави, яка визначає завдання, основні напрями, засоби впливу на злочинність, і така, що реалізується через правотворчу та правозастосовчу діяльність відповідних органів держави, а також шляхом проведення організаційних та інших заходів [12, с. 16].

А. Наумов зазначає, що кримінальна політика – це напрям внутрішньої і зовнішньої політики держави, яка включає в себе стратегію і тактику боротьби зі злочинністю винятково кримінально-правовими засобами [13, с. 47].

Як видається, жоден з запропонованих підходів не можна вважати помилковим. Проблема ж знаходиться радше у сфері термінології. Очевидним є те, що представники кожної з груп науковців під одним терміном розуміють різне коло правовідносин.

На нашу думку, під кримінальною політикою (політикою у сфері боротьби зі злочинністю) потрібно розуміти цілеспрямовану діяльність держави, спрямовану на розроблення та реалізацію засобів кримінального циклу у сфері боротьби зі злочинністю, тобто фактично те, що розуміють під цим поняттям представники «широкого підходу». Під «засобами кримінального циклу» потрібно розуміти сукупність кримінально-правових, кримінально-процесуальних, кримінально-виконавчих та кримінологічних засобів, завданням яких є боротьба зі злочинністю.

Перелік використаних джерел:

1. Баландина Н. Правовая политика современного российского государства: деятельностьный подход к пониманию феномена [Елек-

- тронний ресурс] / Н. Баландина. // Юриспруденция в современной России : материалы всероссийской заочной научно-практической конференции (05 марта 2011 г.). – Режим доступа : www.sibac.info/balandina.htm
2. Політологія / Ю. Розенфельд, Л. Герасіна, Н. Осипова та ін. – Х. : Право, 2001 – 271 с.
 3. Малько А. Цели и средства в праве и правовой политике / А. Малько, К. Шундииков. – Саратов : СГАП, 2003. – 293 с.
 4. Шемшученко Ю. С. Правова політика / Ю. С. Шемшученко // Юридична енциклопедія : в 6 т. – К. : Українська енциклопедія, 2001. – Т. 5 : П-С. – 736 с.
 5. Левченкова Е. А. Правовая политика государства и ее приоритеты в сфере правоохранительной деятельности органов внутренних дел (теоретико-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.01 / Елена Анатольевна Левченкова. – СПб., 2004. – 234 с.
 6. Удовика Л. Правова політика України в умовах глобалізації / Л. Удовика // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 2. – С. 65–70.
 7. Минькович-Слободяник О. Види правової політики України / О. Минькович-Слободяник // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 21–24.
 8. Номоконов В. Некоторые проблемы правовой политики / В. Номоконов // Правовая политика субъектов Российской Федерации : материалы круглого стола (26 сентября 2001 г.). – Владивосток, 2002. – С. 28–30.
 9. Александрова И. Новая уголовная политика российского государства в сфере противодействия экономической преступности и коррупции / И. Александрова // Юридические науки и образование. – 2012. – №10. – С. 22–28.
 10. Ковалев М. Соотношение уголовной политики и уголовного права / М. Ковалев // Советское государство и право. – 1978. – № 12. – С. 69–73.
 11. Беляев Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н. А. Беляев. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1986. – 176 с.
 12. Уголовное право. Общая часть / под общ. ред. В. Комиссарова, А. Павлухина. – СПб. : Питер, 2003. – 240 с.
 13. Наумов А. В. Российское уголовное право. Курс лекцій : у 3 т. / А. В. Наумов. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – Т. 1. Общая часть – 736 с.